

Eritasuna Sistema Filosofikuetan

Beti izan da gizonaren preokupazio nagusienetakoa gaitzaren sus-traiak billatzea. Gizonak, gizon denetik, jardun izan du lan onetan. Izan ere zertarako egon eri? Ez al litzake obe eritasunak sentidurik ez balu burua iltzea?

Labur bada ere lantxo onetan gai onetaz sistema filosofiku batzuk zer esan duten ikusiko dugu.

Ba-dakit, nik emen jarriko dedan soluzioarekin ez dirala bearbada asko konforme egongo. Nik emen nere iritzia emango dut sistema batzuk ikusiz gero. Bakoitzak du berea.

Soluzio praktikua ba-dakigu zein dan: sendagilleari deitzea, eta arek agindua betetzea, askotan orrek eriotza ekarriko badigu ere.

Baiña teorikua?

Ortan saiatu izan da gizona, praktikuan beste. Ez du iñork ezer egin nai zeozertarako ez bada. Gizonaren eginkizun guztiak dute beren xedea, gizonaren aldetik gauza bat egiteko aukeratzea dagoa-nean beintzat.

Baiña gauza ori kanpotik datorrenean? Beste nor batek edo zer batek erantsi digunean, zer egin bear dugu?

Ara emen filosofi batzuen erantzuna.

SORTALDEKO FILOSOFIAK.

Sortaldeko filosofiak gauza batean dira bat: Bi prinzipio jartzen dituzte mundu onetako gauzetarako.

Bata, Onaren prinzipioa dugu. Bestea, Gaitzarena.

Onaren printzipioak berekin ditu argia, sua, indarra eta gauza on guztiak.

Gaitzaren prinzipioak, berriz, zikinkeria, illuna, eta gauza txar eta gaizto guztiak. Eta Gaitzaren prinzipio onek egiten ditu txarkeri guztiak.

Sistema auen artean Mazdeismua, Manikeismua, Budismua, eta beste filosofi-erlijio batzuk sartu genitzake.

Onela askatzen dute auek gaitzaren prolema. Gaitza erremedio gabekoa da, eta gaitzaren prinzipioak egiten du gaitz dena. Guk, gaitzaren prinzipioaren mendean gaudenean, egiten dugu gaitz; baiña gaitz ori prinzipioarena litzake.

Orregatik onena eta egin bearrekoa Onaren prinzipioa gure alde jartzea da. Eta ortik sakrifizioak, abereak-eta eskeintzea.

Gaitzaren prinzipiotik berriz alik eta aguroen iges egin bear.

Dualismu au ametitzen dutenentzat, bada, gaitza, eritasuna, Gaitzaren prinzipioak gizonari, dion gorrotoan, egiñiko zerbait litzake. Onaren prinzipioak sortu bai-du gizona, eta orregatik Gaitzaren arerioaren, au da, Onaren zati bat delako. Au litzake filosofi talde oietan gaitzak duen esanaia: dena Onaren eta Gaitzaren prinzipioen arteko gudu ondorea litzake. Gizonagan ez luke batere sentidurik izango, gizonarentzat, gizona soillik artuta, baiña Onaren sorkari bezela ikusita Gaitzaren prinzipioaren areriotasuna agertu naiko luke.

ESTOA.

Oentzat ere gaitzak eta eritasunak ez luke batere sentidurik. Orregatik, eritasuna-eta kendu bearreko gauzak dira. Eritasuna nola kendu?

Ba-dakite, jakin, eritasuna baztertu eziñeko gauza dela, eta orregatik beste gauza bat egiten dute: arima gogortu, eta datorrena etorri, geldi egon, alik gutxiena sentitu, inportantzirik ez eman. *Apátheia* deitzen diote oni.

Eritasuna? Datorrenean ia ez dago erremediorik, eta zertarako edo zergaitik ikaratu? Etorri ez bada, ondo dago, eta ondo gaude. Orregatik, eritasuna mundu onetako beste gauzen antzeko bat da. Eta beste gauza guztien antzera, eritasunak ez du batere sentidurik, eritasuna eboluzioaren ondorea da, ez dago Jainkorik, materia utsak egiten du dena.

Izan ere gauza guztiak dute beren neurria. Eta gauza bat jasan eziñekoa baldin bada, aurki pasako da. Eta gañera azken soluzioa jakintsua denak bere eskuetan dauka, gorputzeko zain guztiak zai dauzka. Onela, norbere buruaren iltzea soluzio onena eta zuzenbidezkoena dugu: gizon jakitsuak ez du iges egin bear: bizitzatik irten egin bear du, "sine odio vitae" (Seneca).

MANI'TARRAK.

Mani'tarrak ba-dute teoria bat, gero askok segitu dutena: mundu ontako gauza guztiak txarrak omen dira.

Platon'ek zionez, mundu onetako gaitz fisikoa mundu au mugatua delako adierazi omen diteke. Mani'tarrak prinzipio au bera artu zuten, baiña azkeneraño eramanez. Mundu onen limitazioa gauza dene-tan agiri denez gero, gauza guztiak izan bear dute gaizkille eta txarrak.

Orregatik, prinzipio auek jarraituz, eritasuna bear-bearrezko gauza dugu: beti izango dira eriak, eta askaera edo soluzioa materia deuseztean legoke.

Dotriña onek antziñako Elizan garrantsi aundia izan zuen. Teoria au bera zuten Gnostikoeak, Valentin, Marzion, eta eskola onetako denak. Orregatik, nai zutena egin zezaketen aragiari eduki bear zioten gorrotoan. Montanistak ere dotriña bera jarraitu zuten, eta orregatik, ezkontzea etzen zuzenezko gauza, materia maitatzen dugula adiera-ziko lukelako.

Teoria au onartzen dutenentzat, eritasuna billatu bear den gauza bat izango litzake, erak billatu ez arren. Eta eriotza bera ere billatu ez-ezik arkitu ere askotan arkitzen zuten.

Erdi-arroan ere izan zituan teoria onek bere jarraileak. Albi'tarrak ere teoria onen atal batzuk gogo onez onartzen zituzten. Auek ere buruiltzea munduko gauzetatik askaerarik aundiena ta bikaiñenatzat zeukaten. Eta orregatik etziran gutxi izan beren buruak eran zituztenak.

Eritasuna gauzarik onenetakoa zen, baiña suizidioa obeagoa zelako, eritasuna utziz eriotza onartzen zuten. Mistika gezurrezko bat zeukaten, azalezkoa; eta eriotz orretan, samiñen eta miñen askatasuna billatzen zuten.

PANTEISMUA.

Panteismua izan da noski sistemarik zabalduenetakoa. Sistema onetan dena da Jainko. Mundua, gaia eta dena Jainkoa. Gizonak ere Jainkoa. Baiña den-dena Jainko bakarra. Orregatik ez lukete diferentzi aundirik jarriko materia eta izpirituaren artean: gauza bakar baten modalidadeak izango lirake.

Eta dena Jainkoa den ezkeru, daukagun mundua onena da. Eta Jainkoaren kualidade guztiak dauzka. Eta Ona ere ona da, eta neurri ta mugagabekoa.

Orregatik, onena delako, munduak ezin du beragan gaitz izpirik ametitu. Optimismu neurrigabeko bat sumatzen dugu sistema onen barnean. Espinoza'k esaten digun bezela, mundu onetan ezin dugu gaitzik aurkitu. Bestela nola uler genezake Jainkoa, ber beragan (materia ta gizonak bere zati baidira) eta bere buruaren kontra, guduan?

Au dena ikusita, errez ikusi gezezake Panteismuak ezin duala bere optimismuagan gaitzik onartu. Orregatik, eritasunak ta gaixotasunak

aparenteak izan bear dute, ez egiazkoak. Bere barnean ona izango da gaixoa.

Baiña, panteistentzat gaitzaren prolema aska-eziñeko korapillo bat izango da. Nola sartu gaitza? Dena Jainkoa bada, gaitzarentzat, aparentea izanda ere ez dago lekurik. Nola zikindu lezake Jainkoak bere jantzia, kanpotik bakarrik baldin bada ere, barrutik ederra eta balio aundikoa bada ere? Ezin, azalezko gaitz ori, gaitzerdi beintzat izango bailitzake.

Panteismuak ez dio, bada, eritasunaren prolemari soluzio bidezko bat eman: azalezko utsa eman digu, ez baidute gaitzarentzat, eren sisteman leku-muturrrik ere uzten. Panteistak, begiak gogor itxi eta esaten digute: Eztago gaitzik mundu onetan.

SCHOPENHAUER.

Garrantsi aundia du benetan Schopenhauer'ek bere ondotik etorri zirean filosofuen konprenitzeko. Nundik datorkio Schopenhauer'i bere pesimismua?

Lenen sustraia bere gaztaroan aurkituko dugu. Famili aberats batean jaio zen. Baiña etzuen zorionik aurkitu. Bere aita, gaztea zela, burua erailda il zitzaion. Amarekin etzen ondo konpontzen. Sendi artako zorigaitzotik datorkio Schopenhauer'i gizadiarekiko duen bekaizgoa, bizitzari so duen tristura.

Leibniz'en kontra, dena da Schopenhauer'entzat goibel eta illun, bestearentzat mundu au posibleetan onena zen bezela. Leibniz'i buruz onela dio: "ez da (optimismua) itxura gabeko ustaria bakarrik, baizik baita ere egitan obenduna ere, ezin-esaneko giza-miñari egiten zaion iseka samingarri bat bezela".

Dena, mundu onetan, alaberraren alabearrez dator. Dena berdin gertatzen da, dena goibel. Ez al dugu emen existenzialisten iturria ikusten?

Eritasuna gizonaren izate modu egiazkoa da, mundu onetan dena baita okerra, gaiztoa. Hobbes'en antzo, onek ere gizonaren gizonarekiko aurkakotasuna defenditzen du, eta orregatik, gizona da gizonari eritasuna eta txarkeria ezartzen diona.

Schopenhauer aundia da esaten eta asko esaten du, baiña ezta ain aundia frogatzen. Ederki asko frogatzen du munduan samiñ eta gaitz eta miñ asko ba-dela, baiña ez du ain ongi frogatzen miñ orren oiñarria, ezta ere ezin frogatu ahal izan du munduan dena dela miña, eta dena dela sentidu gabekoa. Ezin ere ainbeste gaitz eta tajugabe egon arren, au dana ontasunaren ondoan aundiago dela.

Schopenhauer'ek berak eman dio bere filosofiari bide au. Berak, izadia orrelakoa izan ez arren, orrela ikusi du, bere barreneko goi-

beltasun eta minberak eraginda. Frase onetxekin amaitu genezake Schopenhauer'i buruzkoa: "Gorputzaren bizitza eriotz luzatu bat besterik ez da". "Bizitza, aspertasuna eta miña".

Filosofu pesimista onentzat gauza guztiak daude eri, eta eritasuna gizonaren izate-modu tajuzkoena litzake, dena baida mundu onetan okerra, txarra, eta miñez betea. Orregatik mundu onetan eri ta gaixo bizituko gera, il arteño.

NIETZSCHE.

Nietzsche'ntzat ere eritasunak ez du batere esanairik. Ba-du bat, baiño gaiztoa bera. Eriak direnak il egin bear dira gizadiaren onerako.

Zer da ona? Aundiak eta jaunak egiten duten dena. Dena: biotz-gogortasuna, bere buruetan uste osoa jartzea, biotz beratasunari bekaizgoa eukitzea, arrokeria, au dena da ona aundietan.

Baiña gaixoak, morroiak, jende xeheak, egiten duten dena da txarra: biotz bera izatea, maitasuna, dena. Koldarkeria, gezurti izatea, goibeltasuna dira azpikoentzat gauzarik egokienak.

Eritasuna, Nietzsche'ntzat gauzarik okerrenetakoa da. Eta au bi ziotatik: lenen, orrela daudenak erak sufritzen dutelako; eta bigarren, gizarteari gaitz egiten diotelako. Eta bi arrazoi oekatik, gaixo eta eri guztiak illak izan bear dute. Txikitatik gaixo jaiotzen diran guztiak ez daukate bizitzeko eskubiderik, norberaren onaren gaindi, gizadiaren ona baitago. Baiña, kondizio oietan, gaixo egonda, bizitza guzia ona al da? Nietzsche'k ezetz esango digu, eta, len esan bezela, ezta ona ez beretzat, ez eta gizadiarentzat. Orregatik, oien iltzea egin bear aundi bat da denentzat.

"Gaixoak eta errukiarrak, illak izan bear dute —dio Nietzsche'k—; au da gizonenganako maitasunean lenengo agindua. Eta ortan lagundu egin bear diogu. Zer da griña edozein baño okerrago? Edozein gaixo eta errukiorrengan egindako erruki-obra bat: Kristianismua".

Nietzsche'k dionez, lehen asieran, aundikien jabetasun osoak agintzen zuan. Aiek naia egiten zen. Baiña etorri omen zen garai bat, eta gaixo eta beheko denen altxatzea gertatu zen. Orduan agertu ziran lenengo aldiz munduan valore berri aiek: miña, behean egotea, apaltasuna, maitasuna, biotz-beratasuna, eramana, biotz-ontasuna... Eta juduak izan omen ziran kategoria auek munduan sartzen eta zabalitzen geien saiatu zireanak.

Eta gaixoen eta behekoen askatzerako jende talde aiek lege morala sortu zuten, Jainko bat, beste aldeko mundua... Baiña zionez, okerrera jende klase ori garaille geratu zela omen da. Eta azkenean, aundi, gogor, arro, eta jauntxoek erak ere lege moral au onartu bear izan zutela.

Mundu onetatik gaixotasuna uxatuzeko, Nietzsche'k razismo moduko zerbait eratu zuen. Gaixoak eskubide batere gabe geldituzten ziran, eta osasun eta gogor zirenak denen jabe, gizon mota berri onek askatuko omen zuen mundua-ta.

Orregatik, Nietzsche'ngan eritasunak ba-du sentidu bat: gaitzerako sentidua, sentidu txar bat. Baiño, bere ustean gaixo denak mundu onetatik baztertuak izan bear lukete, ez bai dute mundu onetan gaitz eta enbazo besterik egiten.

Nietzsche'n jarraitzalleak ditugu geroxeago ikusiko ditugun naziak. Gañera auek osorik artuko dute Nietzsche'n esana: gaixoak kanpora. Eta bestea: arraza gogor eta indartsu bat munduaren jabe.

Eleizak eta Kristok txikien eta gaixoenganako duten maitasunak adierazten digute Nietzsche'k zien bekaizgoa. Bein baiño geiagotan esan zuen eta agertu bere gorroto au. Baiña, beste bein baiño geiagotan Eleizaganako errespetoz jantzita azaltzen da: "Kristau baloreak ez ditu jakintzak pasatu. Gaur oraindik Kristo gurutzean dugu gizonaren jasotzearen sinbolorik egokiena". Gaixoetan dio gorroto Eleizari.

* * *

Orain artekoan sistema filosofi batzuk ikusi ditugu. Baiño esan dugun dena teoria bakarrrik izan da. Orain, labur-labur bada ere, sistema praktiku batzuk aztertuko ditugu: munduaren kondairan erri batzuk nola gertatu izan diran eritasun kontu onetan. Ezin istudiatu ahal izango ditugu denak, baiñan bai zenbait.

ESPARTA.

Lenen, Esparta'ri buruz itz batzuk, au bai dugu ezagutzen ditugun errietan lenengoa erien kontra gudu egin zuena.

Erri onen legeak, erri aundi, indartsu eta gogor bat osatzea lortu nai zuten. Eta orretarako, ume gaixo denak garbitzen zituzten. Zetorrena etorri, eta nai zenaren semea izan, bereala, gaixoa bazan, erailla izaten zen.

Esan dugunez, erri gogor bat egitearen gogoak bultzatzen zituen ortara. Izan ere, gudurako gertatzen ziran erri artan gazte denak. Eta, jakina, umetatik gaixo denak, gaztetan ere eri ibilli bearra izango du, eta orregatik gudurako ez du balio. Orregatik, sistema utilitarista bat zerabiltelako gertatzen zen, gertatzen zena. Denak gudurako, eta gudurako balio etzutenak eriotzera.

Prinzipio oekin joanda, gaixotzen zireanak eta sendatzeko erremediorik ezpazuten, bereala izaten ziran garbituak. Zaharrak erak ere, ia ezertarako gauza etziranean, beste mundurako bidea bereala

artzen zuten. Lege gogorra benetan. Ez da, alabaña, Esparta'koa bakarrik. Paganismu giroan erri askotan gertatzen zen gauza au. Erroman bertan ere, gaixo jaiotzen zireanak askotan illak izaten ziran, ezertarako balioko etzutelakoan, edo kale bazterretan uzten zituzten. Eta esklaboak baldin baziran okerrago, aiek iltzea ez baizuten kaltegarritzat jotzen, baizik erriarentzat osasungarri.

NAZISMUA.

Nazismuan gauzak beste era batean jokutzen dute. Emen Rosenberg'eri jarraituz doixtarren erria da munduan osasunez gainezka eta gogor dagoen erri bakarra. Beste erri denak panggalagoak dira, batez ere judutarrak. Orregatik juduen erriari izugarrizko gorrotoa zioten, beraien ustez munduaren onaren kontra zijoalako. Eta orregatik eriotzeraño persegitzen zituzten. Ba-dakigu ondo asko Hitler'en garaiean gertatzen zena, zenbat eta zenbat judutar illak izan zirean. Eta dena gizadiaren onerako zela esanez.

Nazismua onartzen zutenentzat, doixtarren erria zegoan gizadiaren salbatzeko deitua, eta berak salbatu bear zuen mundua, gaixo guztiak kenduz. Eta munduko beste erri guztiak gaixoak izaki, gaixoen ziranengandik asi ziran, judu erritik alegia.

Ikusten dugu emen ere gaixo izatea pekatu bat dela. Gizadiaren kontra egifñiko pekatua, eta pekatu ori eriotzarekin garbitzen da, munduan beste ifloren gaitzagatik errudun izan ez dedin. Gañera, oraindik okerrago erri oso bat edo arraza bat gaizki badago —erak uste bezela judutarrena—, orduan eginbear bat zen kontzientzikoa gizartea gaitz orretatik begiratzea. Eta orretarako etzitzaien gizajo aiei eriotza ematea baño era egokiagorik otu.

Etika bat ikusten dugu eginkizun oen eragille bezela: Maquiavelo'ren etika: “Edozer leike, xede bat irixteko”. Eta, doixtarrek ondo bete zuten etika onen eskaria: izan ere erak, uste zutenez, ziran mundu au salbatzeko deituak, eta orregatik beren alde zeuzkaten eskubide guztiak. Eta erabilli ere, erabilli zituzten gizadiaren aurka.

Nazi aiek dena jartzen zuten on orren pean, eta on ori irixtearren denak egon bear zuten prest eriotzerako. Gaixoak are geiago. Gainera gaixoak etzuten ezkontzeko baimenik seme gaixoak izango zituztelakotz. Indartsuak eta gogorrak, eta aundiak euki bear zituzten ahal aifia, seme, gizadia indartsuagotu zedin.

KOMUNISMUA.

Komunismuari buruz gertaera bakar bat kontatuko dut. Bein Txina'n zen. Legenardun etxe batean moja talde bat zegoen errukarri

aiek zaintzen. Etorri dire komunistak eta bota dituzte mojak. Arratsalde guzti artan legenardun aiek lanean jardun bear izan zuten belar onduak ganbaran sartzen. Gauean apari goxo bat izan zuten. Eta gero denak oera. Gaberdi aldean, etxe ura sutan zen. Legenardunak kanpora jo zuten, ahal izan zutenak, baiña atera orduko denak tirokatuta erain zituzten.

Gertaera onetan ikusten dugun lez komunisten artean gaixoek eta zarrek ez dute ezertarako balio. Obe iruditzen zaie denak beste aldera bialtzea.

Emen ere len esaniko Maquiavelo'ren Etika ikusten dugu: Orregatik egiten dituzte orrelako gauza ain nardagarriak. Etika onek ez dio batere ardurarik beste munduari ematen, eta den guztia materiaizat dauka. Orregatik, beraientzat gaixo batek ez du gaitz besterik egiten. Materialismuaren semea dugu eritasunarekiko komunismuak duan postura au ere.

EUTANASIA.

Gure egunetan tamalez naikoa fama artzen ari den pratika bat dugu au. Maitasunaren aitzakiarekin anai edo seme edo alaba edo guraso edo bateren bat garbitzeari deitzen zaio eutanasia. Baiña beti miñak kentzearren.

Ondo buruan dugu oraintsu Lieja'n gertaturikakoa: gurasoak alaba il, gaizki jaio zelako. Eta orren antzeko gertakizun asko gogoratu genitzake.

Emen gertatzen dena da gizonaren arimari kasorik egin gabe bere gorputzaren miñak kentzea nai dugula. Eta orduan beste biderik aurkitu ezinda, goxoki, maite dugun ori, il. Ba-da askotan emen maitasunik, baiña geienetan norberak ez sufritzearren ematen zaio eriotza, bere samiñak gu samintzen baigaituzte.

Baiña, emen agertzen zaigun maitasun ori egizkoa ote? Galdetuko baliote eriotzera bota bear dutenari ia eriotza nai duen, nik uste geienetan ezetz erantzungo lukela. Izan ere gure izate modu barnean daramagun gauza da gure bizitzari diogun maitasuna. Eta maitasun orrek bizitzari itsatsita iraun arazten gaitu.

Ondo al dago Eutanasia? Iñoiz ere ez, ez baigera gu iñoren bizitzaren jabe. Ezta gurearenak ere. Orregatik beti gaizki, Jainkoari eskubide bat kentzen baitiogu, Bera baita bizitzaren jabe, eta Eutanasia onekin guk besteren bizitza gure kontu artzen dugu.

Besteetan bezela, emen ere eritasunak ezertako ez du balio: gaixoari min guztiak kentzearren —gaixotasuna gaixoarentzat txarra baita, beraien ustez— eriotz “goxo” bat ematen zaio bizitzarekin aurrera irteteko itxaropenik ez duan.

JESUKRISTO'REN SOLUZIOA.

Guk, fededunok, beste munduan itxarotzen dugunok, eman diogu eritasun fisikoari esanai bat: Kristok eman ziona. Beste danei, betikotasunaren itxaropena falta zaie. Guk ba-dugu itxaropen ori eta orregatik guretzat eritasunak ba-du sentidu bat.

Ba-dakigu eritasun au pekatuaren ondorio bat dela. Orregatik, guk gure pekatuak ikusiz, edo Gorputz Mistikoarenak ikusiz gero, sufrimendu oiek onartzen ditugu, eta sentidu bat dute.

Ona emen Kristoren itza: "Zorionekoak negar egiten dutenak, oietxek izango baitira lasaituak". (Mt. 5, 5.)

"Nere jarraiean etorri nai duenak artu beza bere gurutzea eta jarraitu bezait". (Lk. 9, 23.)

"Orra sendatuta; ez egin, ba, pekatuak geiago okerragorik gerta ez dakizun". (Jn. 5, 14.)

Eta Paulo Deunak dionez: "Gure sufrimenduak Kristo'ren nekaldiaren osatzea dute xede".

ANAI PELLO M. ZABALETA.

Arantzazu'koa.

